

Aarne Reunala

Mikä on metsä ja mitä on suojeleminen?

Maa- ja metsätalousministeriö asetti keväällä 1995 Metsänsuojelun ja työllisyyden rahoitustoimikunnan (Mestra) laatimaan kestävän metsätalouden edellyttämän metsänsuojelun tavoiteohjelman vuoteen 2100 ja työllisyys- ja rahoitusohjelmat vuoteen 2010 ottaen huomioon Suomen kansainväliset sitoumukset (Maa- ja metsätalousministeriö 1996b).

Toimikunnan taustana oli Metlan järjestämät työllisyystalkoot (Palo ja Elovirta 1995), joissa viitattiin ristiriitaiseen metsänsuojelukeskusteluun ja korostettiin, että kansainvälisen vertailun kestävä, riittävä suojeleminen on tärkeää metsätuotteitamme kansainvälisen kysynnän ja siten myös metsäsektorin työllisyyden kannalta. Tämän takia metsien suojelemissa olisi saatava selkeät määrälliset tavoitteet kasvillisuusvyöhykkeittäin ja omistajaryhmittäin.

Maaherra Hannele Pokan johtamasta toimikunnasta tuli erittäin laaja, sen 18 jäsentä edustivat tärkeimpiä ministeriöitä, poliittisia puolueita ja metsien käytön ja suojelemissa sidosryhmiä. Työn ku-

Kirjoittaja on Metsäntutkimuslaitoksen Helsingin tutkimuskeskuksen johtaja.

Kuva 1. Tämäkin Solbölen Bergönsaari-maisemaa määrittävä metsä luokitellaan kitumaaksi. "Kitumaat" voivat olla arvokkaita esimerkiksi luonnonmonimuotoisuuden, maisemien tai virkistykseen kannalta. Termi ei siten enää vastaa tarkoitustaan, ja sen käytöstä tulisi luopua. Kuva Metla/Erikki Oksanen.

luessa törmättiin moniin arvoristiriitoihin, mutta myös siihen, että eräistä tärkeimmistä käsitteistä oli hyvin erilaisia näkemyksiä.

Pitkin matkaa toimikunta törmäsi siihen, että metsien suojelusta puhuttaessa sekä *metsän* että *suojelun* käsitteet ymmärrettiin hyvin eri tavalla. Ah-taimman suojelukäsityksen mukaan suojeltua metsää on vain luonnonsuojelulain mukaan perustetuilla suojelualueilla oleva metsämaa, jota on 2,4 prosenttia metsämaan kokonaisalasta (Ympäristöministeriö 1994, s. 39). Lavean käsityksen mukaan taas suojeltuna metsänä voidaan pitää kaikkea metsää, sekä metsä- että kitumaata, jolla puuntuotantoa on lakien tai viranomaispäätösten perusteella rajoitettu. Tällaisia metsiä on Metlan (Metsätilastotiedote 321) mukaan 10,7 prosenttia metsä- ja kitumaan kokonaisalasta.

Metsä

Käsite-erojen selvittämiseksi toimikunta lähti siitä, että perusteeksi on otettava kansainvälisesti mahdollisimman vertailukelpoiset käsitteet. Sellaisiksi valittiin FAO:n ja Maailman luonnonsuojeluliiton IUCN:n käsitteet.

FAO:n (1995) mukaan

metsä on puustoinen alue, missä puiden latvukset nor-

maalisti peittävät enemmän kuin noin 20 % maa-alasta. Puut kasvavat yleensä yli 7 metrin korkuisiksi ja pystyvät tuottamaan puuainesta. Metsä voi olla joko suljettua metsämuodostelmaa, missä eri puujaksot ja alikasvos peittävät huomattavan osan maan pinnasta tai avointa metsää, missä yhtenäisellä ruohoalueella vähintään 10 % on puukasvuston peittämää.

Suomessa metsätalouden maa on luokiteltu puuntuotoskyvyn mukaan metsämaaksi (puuston keskikasvu $> 1 \text{ m}^3/\text{ha}/\text{v}$), kitumaaksi (keskikasvu $0,1\text{--}1 \text{ m}^3/\text{ha}/\text{v}$) ja joutomaaksi (keskikasvu $< 0,1 \text{ m}^3/\text{ha}/\text{v}$). Näiden lisäksi muita maankäyttöluokkia ovat muu metsätalousmaa, maatalousmaa, muu maa ja vesistö. Muuhun metsätalousmaahan luetaan esimerkiksi varastopaikat, metsäautotiet ja muut maa-alueet, joita käytetään metsätalouden hyväksi.

Koska kitumaan puut tuottavat puuainesta ja kasvavat yleensä yli 7 metrin korkuisiksi, ne ovat FAO:n määritelmän mukaisia metsiä, joten kansainvälisissä vertailuissa ja yleensä metsistä puhuttaessa tulisi Suomessa ottaa perustaksi koko metsä- ja kitumaan 23 miljoonan hehtaarin ala.

Myös metsätalouden ympäristöohjelmassa (Maa- ja metsätalous...1994, s. 63) esitetään, että metsäluonnon suojellun alueen määriä ja osuutta kuvattaessa perustana tulee käyttää kasvullisen metsämaan ja kitumaan yhteistä alaa, koska niiden erot-

taminen toisistaan on koko metsäluonnon suojelua ajatellen keinotekoista.

Suojelu

Suojelun käsite on vielä täsmentymättömämpi ja epämääräisempi kuin metsä. Metsänsuojelulla voidaan tarkoittaa erilaisia puuntuotannon rajoituksia alkaen metsänomistajien omista päätöksistä ja päätyen lakeihin perustuviin rajoituksiin. Lakisääteisellä suojelulla on Suomessa yleensä tarkoitettu luonnonsuojelulain perusteella perustettuja suojelualueita, mutta puuntuotantoa on rajoitettu muillakin laeilla kuten esimerkiksi rakennuslakiin perustuvalla kaavoituksella ja ulkoilulakiin perustuvilla retkeilyalueilla.

Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton IUCN:n (1994) mukaan

suojeltu alue on maa- ja vesialue,

- joka on erityisesti varattu luonnon monimuotoisuuden suojeluun ja ylläpitoon
- jolla on erityisiä luonnonarvoja ja niihin mahdollisesti liittyviä kulttuuriarvoja, ja
- joita hoidetaan lakiin perustuen tai muulla tehokkaalla tavalla.

IUCN luokittelee suojellut alueet edelleen kuuteen luokkaan niiden perustamistarkoituksen ja pääasiallisen hoidon tavoitteiden mukaan:

- I Luonnonpuistot
- II Kansallispuistot
- III Luonnonmuistomerkit
- IV Hoidetut suojelualueet
- V Maisema ja virkistys
- VI Luonnon ekosysteemien kestävä käyttö.

Kussakin maassa kansalliset IUCN-toimikunnat tulkitsevat alueiden kuulumisen eri luokkiin. Suomessa metsien suojeluluokitus on monelta osin epäselvä, joten Mestra-toimikuntaa varten Metsähallituksessa ja ympäristöministeriössä tehtiin ajantasainen arvio suojelutilanteesta. Sen mukaan Suomen metsistä (metsä- ja kitumaasta) oli joulukuussa 1995 suojeltu 2 074 010 hehtaaria eli 9 prosenttia metsä- ja kitumaan kokonaisalasta.

Toimikuntaa varten tehtiin myös eräitä kansainvälisiä metsänsuojelun vertailuja, mutta suojelu- ja

Kuva 2. Hytemän luonnonsuojeluetta Kerimäellä. Alueen metsiä on hoidettu pelkästään maisemanhoitoa silmällä pitäen. Kuva Metta/Erkki Oksanen.

metsäkäsitteiden kirjo oli niin suuri, että tiedot eivät yleensä olleet vertailukelpoisia. Lisäksi monissa maissa tunnettiin vain suojelualueiden kokonaispinta-ala, mutta ei sitä, kuinka paljon niillä oli metsää. Kaikki tiedot viittasivat kuitenkin siihen, että Suomi on metsiensuojelussa kärkimaiden joukossa maailmassa, millä perusteella toimikunta saattoi todeta, että ”metsien suojelu on Suomessa hyvää kansainvälistä tasoa”.

Suomen luonnonsuojeluliitto on eri mieltä metsien suojelun tasosta, sillä sen mukaan suojeltuun alaan oli otettu mukaan 700 000–800 000 hehtaaria sellaisia metsiä, muun muassa korkeita alueita, jotka eivät sen mukaan täytä IUCN:n kriteereitä.

Tilastointia parannettava

Suojelukäsitteet ja tilastointi osoittautuivat harvinaisen peittäväksi kentäksi. Numerot elivät riippuen lähteestä ja julkaisusta. Mestra-toimikuntaa varten jouduttiin varta vasten tekemään erillistä selvitystyötä. Tilastoinnin kehittäminen onkin olennaista, jotta metsänsuojelussa päästään tukevammalle pohjalle. Olisi ensi sijassa maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön asiana huolehtia siitä, että metsänsuojelukäsitteet ja tilastot kehitetään samalle luotettavuustasolle kuin muutkin metsätilastot.

Käsitteiden elämisestä on esimerkki Metsätilastollisen vuosikirjan (Metsätilastollinen... 1995, s. 200) kuva luonnonsuojelualueiden osuudesta maatalasta eräissä maissa. Tilastoa johtaa Itävalta noin 18 prosentin osuudella ja Suomi on häntäpäässä 2,5 prosentin osuudella. Päivitetty tilasto ilmestyi tammikuussa 1996 (Tietoa... 1996), ja sen mukaan Suomen osuus on noussut 8 prosenttiin ja kärkeen on pompannut Tanska 32 prosentillaan.

Kuva 3. Kotkansiipi on tyypillinen kostean kasvupaikan kasvi, joka usein esiintyy lehdoissa. Kuva Metla/Erkki Oksanen.

Luovutaan metsä- ja kitumaan käsitteistä?

Pitkälliset käsitekeskustelut ja selvittelyt osoittivat toimikunnalle, että metsänsuojelun käsitteet ja tilastointi eivät Suomessa ole kunnossa ja molempia on syytä kehittää.

Metsä-käsitteen on oltava kansainvälisesti vertailukelpoinen. Koska metsät lisäksi kiinnostavat nykyisin laajoja kansalaispiirejä, niin käsitteen tulisi olla sellainen, jonka ei-asiantuntijatkin ymmärtävät. Sopivin käsite on pelkkä ”metsä”, ja jos sitä on syytä luokitella kasvun mukaan, niin käyttökelpoisia voisivat olla vanhat termit ”kasvullinen metsä” ja ”vähäkasvuinen metsä”.

Alan sisäiset termit metsämaa, kitumaa ja joutomaa ovat aikansa lapsia, jotka perustuvat maapohjan puuntuotantokykyyn. Kitumaa ”kituu”, kun puut eivät kasva hyvin, ja joutomaa on ”joutavaa”, arvoitonta, koska siellä on hyvin vähän tai ei lainkaan puita. Kuitenkin sekä kitumailla että joutomailla voi olla arvoa monista muista näkökulmista, joita nykyisin korostetaan, esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden, maisemien tai virkistykseen kannalta. Tämänkään takia nämä termit eivät enää vastaa tarkoitustaan ja niiden käytöstä tulisi luopua.

Metsäkäsitteistön yhdenmukaistaminen vaatii oman aikansa. Metsätaloudessa on pitkään totuttu metsä- ja kitumaakäsitteisiin, ja toisaalta luonnonsuojelijat tuntuvat vastustavan ajatusta kitumaiden lukemisesta metsiin, sillä Mestra-toimikunnan mientintöön jättämässään eriävässä mielipiteessä Suomen luonnonsuojeluliitto katsoo, että ”suurin osa Suomen kitumaista ei muodosta sulkeutuneen metsän ekosysteemiä”. Luonnonsuojeluliiton mielestä oikean metsän pitää olla sulkeutunut, toisin kuin FAO:n määritelmässä esitetään.

Kirjallisuus

- FAO. 1995. State of the world's forests. Oxford, UK.
 Finne, B. 1996. Suomen suojellut metsät. Selvitys Mestra-toimikunnalle 25.1.1996. 8 s. + liitt.
 IUCN. 1994. Guidelines for protected area management categories. Gland, CH.
 Maa- ja metsätalousministeriö. 1996a. Metsätalouden ympäristöohjelman toteutuminen – seurantaryhmän toinen väliraportti maaliskuuta 1996. MMM:n julkaisu 1/1996.

- Maa- ja metsätalousministeriö. 1996b. Metsänsuojelun ja työllisyyden rahoitustoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 1996:9.
- Metsätilastollinen vuosikirja 1995. Metsäntutkimuslaitos.
- Metsätilastotiedote 321. 1996. Puuntuotannon rajoitusten alaiset alueet ja niiden puuston määrä. Metla, Metsätilastollinen tietopalvelu 25.1.1996.
- Palo, M. & Elovirta, P. (toim.). 1995. Työtä metsästä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 562.
- Tietoa Tilastokeskuksesta. 1996. Suomen luonnonsuojeluala OECD:n keskitasoa. Tiedote 29.1.1996.
- Ympäristöministeriö. 1994. Suomen metsäluonnon monimuotoisuuden turvaaminen. Alueidenkäytön osasto, Muistio 3/1994.